

DOI 10.26886/2414-634X.3(55)2022.5

UDC:347.961

NOTARIAL PROCESS IN THE UKRAINIAN LEGAL SYSTEM

Valentin Mondriivsky

<https://orcid.org/0000-0002-1307-8048>

e-mail: mandrum@ukr.net

Kyiv International University, Ukraine, Kiev

The active development of economic and social relations within the state necessarily leads to and conditions the development of national legislation in order to meet the latest modern demands of society. These processes inevitably lead to an increase in the legal and social status of the notary institution in Ukraine, not only as a body of preventive justice, but also as a human rights institution. The powers granted to notaries are fundamental in the system of protection of citizens' rights, because the protection of the rights and freedoms of citizens is the task not only of state authorities, but also of other institutions of society and the state.

Keywords: notarial process, notarial proceedings, subject of notarial process, notarial form, notarial procedure, notarial action.

Валентин Мондріївський, Нотаріальний процес у системі права України / Київський міжнародний університет, Україна, Київ

Активний розвиток економічних та соціальних відносин всередині держави неодмінно призводить та зумовлює розвиток національного законодавства з метою відповідності останнього сучасному запиту суспільства. Данні процеси неодмінно призводять до підвищення правового та соціального статусу інституту нотаріату в Україні, не лише як органу превентивного правосуддя, але й правозахисного інституту. Повноваження, якими наділені нотаріуси, є основоположними в системі захисту прав громадян,

адже захист прав і свобод громадянина завдання не лише державних органів влади, але й інших інститутів суспільства та держави.

Ключові слова: нотаріальний процес, нотаріальне провадження, суб'єкт нотаріального процесу, нотаріальна форма, нотаріальна процедура, нотаріальна дія.

Постановка проблеми. Розвиток ринкових відносин та в цілому сфери приватної власності, зумовлює зміцнення значення інституту нотаріату та інтерес до вивчення особливостей здійснення нотаріального провадження, що перш за все пов'язано зі зростанням кількості правопорушень у сфері встановлення факту права власності, і в результаті знання правочинів недійсними. Системні кроки в напрямку євроінтеграційного розвитку нашої держави підвищують значення інституту нотаріату та нотаріального процесу, місце якого в правовій системі України стає більш значимим.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням розглянутої у статті проблеми займалися українські та зарубіжні науковці: С. Д. Гусарева, В. В. Дудченко, В. В. Комарова, С. Я. Фурса, В.О.Котюк, Я.М.Шевченко, Н.І. Кулекко, Ю.І. Скуратов, Н.Р. Нижник, С. Г. Пасічника, П.А. Астафічева.

Постановка завдання. Мета наукового дослідження полягає в аналізі думок науковців щодо можливості виокремлення нотаріального процесу як самостійної галузі права та самостійне визначення предмета регулювання. Виокремлення характеристик нотаріального процесу як самостійного елемента цивільного судочинства, шляхом дослідження матеріального та процесуального складу нотаріального процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Прийняття в 1993 році Закону України «Про нотаріат» розпочало нову еру в розумінні та

функціонуванні нового інституту. Відповідно до закону, нотаріат – це система органів та посадових осіб, на яких покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, а також вчиняти інші нотаріальні дії передбачені Законом, з метою надання їм юридичної вірогідності [1].

Чинне законодавство України щодо регулювання організації та діяльності інституту нотаріату слід розділити на категорії в залежності від кола питань, які воно регулює:

- Організаційні питання (нормативно-правові акти, які закріплюють загальні засади інституту нотаріату в Україні, регулюють питання доступу до професії, набуття та припинення статусу нотаріуса тощо);
- Процесуальні норми (нормативно-правові акти, якими регулюються питання реалізації нотаріальної діяльності (вчинення нотаріальних дій, здійснення інших юридичних заходів, відповідно до повноважень тощо), у тому числі з питань міжнародного співробітництва у сфері нотаріальної діяльності);
- Реєстраційне забезпечення нотаріальної діяльності, яке може бути віднесено до процесуальних норм (містить нормативно-правові акти з реєстрації нотаріальних дій та якими регулюються питання ведення, забезпечення доступу тощо до реєстрів, необхідних нотаріусу для забезпечення якісного вчинення нотаріальних дій).

Місце нотаріального процесу в системі права України досліджував відомий науковець О.І. Нелін, вказуючи на належності нотаріального процесуального права до комплексних галузей права, які об'єднують у собі норми різної галузевої належності – як матеріально-правової, так і організаційної та процесуально-правової. Дослідник підтримував позицію щодо формування нотаріального процесу як комплексної

галузі права з відокремленим предметом регулювання й системою правових норм, які регулюють суспільні відносини, що виникають у сфері взаємодії різних галузей права між нотаріальними органами та особами, які звертаються по вчинення цих дій.

Співвідношення понять «статус нотаріату» та «інститут нотаріату», має досить чіткі юридичні відмінності, під якими мається на увазі, що статус – це статика, а інститут - це його динамічне втілення. З цих міркувань конституційно-правовий статус нотаріату охарактеризовано нами як встановлене та закріплене нормами конституційного права положення нотаріату як недержавного інституту, якому відповідно до законодавства України делеговані окремі повноваження держави щодо здійснення захисту прав і законних інтересів громадян і юридичних осіб, обумовлене соціально-політичною сутністю суспільства, взаємовідносинами з іншими суб'єктами конституційного права та характеризується особливостями його правосуб'єктності, прав і свобод та обов'язків, гарантій діяльності, а також відповідальністю.

При цьому всі ці питання мають урегулюватись у рамках двох засадничих нормативно-правових актів – Законі України «Про організаційні засади діяльності нотаріату України» та Нотаріальному процесуальному кодексі, які максимально міститимуть у собі вдосконалені та узагальнені норми регулювання організації та діяльності нотаріату України.

На нашу думку, визначення, що наведено в законі має досить вузьке значення, адже законодавець не вкладає у розуміння поняття нотаріату правового зв'язку з головним його елементом –процедурою вчинення нотаріальних проваджень. Суб'єкт вчинення нотаріальних дій – нотаріус, посадова особа з особливим статусом, адже у сфері здійснення своїх повноважень є незалежною та підпорядкованою лише закону.

Характерною ж рисою сучасного законодавства про нотаріат є положення, що в ньому існують права та обов'язки лише однієї особи, яка вчиняє нотаріальні дії, а особи, які звертаються до неї, навіть не отримали спеціальної назви, не кажучи вже ні про їх права та обов'язки. Через все законодавство проходить специфіка вчинення нотаріальних проваджень, організаційна будова нотаріату, але не процесуальні права та обов'язки. Зрозуміло, це є недоліком законодавства, але саме так викладається і матеріал практично всіма ученими. Проте правовідносини не можуть складатися лише з прав та обов'язків одного суб'єкта, які не визначають характерних рис нотаріальних процесуальних правовідносин взагалі. Отже, ототожнювати цивільне право і називати систему інформації про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України нотаріальним правом є некоректним.

Сфера здійснення нотаріальної діяльності зосереджена на захисті прав та законних інтересів громадян та юридичних осіб у приватноправовій сфері.

Зміст діяльності інституту нотаріату зосереджений на дотримання принципу захисту прав і свобод людини та громадянина та визначення нотаріату інститутом громадянського суспільства, що не підпорядковується та не належить до державних органів влади. Діяльність нотаріату будується на правоохоронній та правозахисній функції.

Результатом нотаріальних дій по відношенню до суб'єкта звернення - є нотаріальний акт, що ґрунтується на правових властивостях нотаріальної процедури. Виходячи з відсутності в законодавстві України визначення таких термінів, як «нотаріальний процес» та «нотаріальна процедура», законодавство в сфері нотаріату

потребує не лише детального вивчення та аналізу нормативно-правових документів, але й виокремлення.

Юридичний зміст нотаріальної процедури має об'єктивний і правомірний характер. У випадку порушення законних прав та інтересів громадян, поведінка суб'єктів правовідносин буде відрізнятися від передбаченої законом.

З цього положення виходить наступне – що нотаріус вправі діяти не лише в межах процедури, але й виходити за її межі, але не виходячи за межі законодавства при цьому.

Потрібно розуміти, що незалежно від закріплення в окремій нормі положення про застосування аналогії процесуального закону, не можна повністю виключити її застосування в нотаріальному процесі. Відповідно до ч. 2 ст. 102 Закону України «Про нотаріат», дії нотаріусів щодо встановлення доказів, необхідних для ведення справ в органах іноземних держав, провадяться відповідно до цивільного процесуального законодавства України[1]. Законодавець передбачає таку аналогію, на практиці нам доводить, що не всі процеси охоплено процедурою, що відбувається під контролем уповноваженої державою особи, в нашому випадку нотаріуса, що наділений державою повноваженнями на здійснення відповідних функцій.

З наведеного вище ми можемо вивести критерій розуміння значення поняття процедура - це є статичною нормою, тоді як процесуальна діяльність - динамічний процес, основне завдання якого перевіряти нотаріальну процедуру на відповідність дійсним потребам суспільства. Ці два поняття функціонують у взаємній залежності один від одного, що виражається у взаємному впливі процедури на законність дій нотаріусів, контроль за якими повинні здійснювати органи юстиції, суд, інші державні органи. Зі сторони нотаріуса взаємний контроль виражається в оцінці процедури на дієздатність в

кожному окремому випадку та в результаті здійснювати заходи для вдосконалення суспільних потреб в охороні та захисті інтересів суб'єктів.

Для більшого розуміння відмінності даних понять розглянемо окремі принципи нотаріального процесу. Перший принцип, на якому ми вже неодноразово акцентували увагу - незалежності нотаріусів, що ґрунтується на неупередженій та незалежній діяльності нотаріус, тобто поза будь-якою державною ієрархією. На думку К.І. Чижмарь, нотаріус повинен бути вільним від кон'юктурних міркувань, незалежним від політичної обстановки.

Окрема увага приділяється юридичним гарантіям діяльності нотаріуса, а саме - безстрокове свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю, законодавством передбачена можливість оскарження нотаріальних дій [2, с. 63].

Наступний принцип - безспірності нотаріального процесу, що передбачає обов'язок посвідчення лише безспірних прав та обов'язків громадян, що ґрунтується на отриманні безспірних доказів, що передбачають виникнення, зміну чи припинення юридичних прав та обов'язків.

Принцип рівності прав суб'єктів нотаріального процесу. Стаття 24 Конституції України гарантує рівність усіх перед законом[3]. Нотаріальні дії мають надаватися кожному хто звернувся до нотаріуса, незалежно від статі, національності, майнового становища, релігійних переконань[4, с. 651].

З даного принципу впливає не менш важливий принцип нотаріального процесу - принцип нотаріальної таємниці. Законодавець визначає нотаріальну таємницю як інформацію отриману від особи про її майно, особисті майнові та немайнові права й обов'язки тощо. Будь-яка інформація отримана нотаріусом становить нотаріальну таємницю

та охороняється законом. Нотаріус, незалежно від місяця здійснення нотаріальної дії, повинен забезпечити неможливість перебування сторонніх осіб під час її виконання [5, с. 60].

Важливу складову в нотаріальному процесі займає принцип безпосередності, відповідно який вимагає безпосередньо особистої участі саме нотаріуса, на якого покладається обов'язок верифікації учасників цивільно-правових відносин, законності пред'явлених документів. Нотаріальна процедура, забезпечує юридичну достовірність нотаріальної дії [6, с. 652].

Аналізуючи законодавство в сфері нотаріальної діяльності ми дійшли висновку, що процедура діяльності нотаріуса щодо посвідчення правочину викладена безсистемно, не враховуючи наведених раніше стадій процесу.

Відповідно до закону суб'єктами нотаріального процесу також виступають особи, що звернулися за вчиненням нотаріальної дії, а також особи, які сприяють нотаріусу у її вчиненні нотаріальної дії.

При цьому не слід ототожнювати можливість звернення до нотаріального провадження з обов'язком нотаріуса щодо його вчинення. Так, для цього нотаріус зобов'язаний перевірити відповідність вимоги заявника нормам права, тобто чинним нормативним актам, що визначають законність такої вимоги. Лише у разі позитивної оцінки ним такого звернення він може вчинити нотаріальні дії. У разі незаконної відмови нотаріуса вчинити їх особі гарантується право на оскарження такої відмови до суду. У випадку задоволення скарги суд ухвалює рішення, яким зобов'язує нотаріуса чи посадову особу, яка вчиняє нотаріальні дії, вчинити нотаріальну дію [7, с. 180].

Нотаріальне провадження – це сукупність послідовно вчинюваних, відповідно до вимог законодавства, нотаріусом та особами,

процесуальних дій, що мають юридичне значення, з метою надання їм юридичної достовірності.

Отже, нотаріальний процес - це сукупність вчинюваних нотаріальних дій, якщо за однією заявою вчиняється одне провадження, та нотаріально-процесуальних правовідносин, які виникають під час вчинення нотаріального провадження.

Закон України «Про нотаріат» поряд з нормами Цивільного кодексу України та інших галузей матеріального права є правовою основою нотаріального процесуального права, але не самим правом. Це можна довести тим, що будь-які процесуальні правовідносини складаються із сукупності прав та обов'язків, які можуть впливати як із норм матеріального права, так із норм нотаріальної процедури. Синтез цих правовідносин і зумовлює правову основу нотаріального процесу [8, с. 43].

Висновки. Правове регулювання діяльності нотаріату в Україні – це діяльність органів публічної влади з метою впливу на суспільні відносини через систему нотаріату з метою їхнього впорядкування, а також захисту та охорони прав людини.

Цілями захисту суб'єктивних прав громадян найбільш повно відповідає нотаріат, що діє в формі вільної професії, мається на увазі приватні нотаріуси. Вільний характер діяльності нотаріуса має переваги для фізичних та юридичних осіб, оскільки вони є вільними у виборі нотаріуса. Крім того, можливість притягнути нотаріуса до відповідальності за заподіяну ним у процесі здійснення своєї діяльності шкоду є певною гарантією законності нотаріальних дій.

Література:

1. Про нотаріат [Електронний ресурс]: Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>.

2. Чижмарь К.І. Гарантії нотаріальної діяльності: деякі питання теорії та практики. Науковий вісник публічного та приватного права. 2017. Вип. 4. С. 61–65.
3. Конституція України [Електронний ресурс]: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Верховна Рада України. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/Laws/show/254к/96-вр>
4. Долинська М.С. Нотаріальний процес: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. 652 с.
5. Кучеренко П.А. Правозащитная функция современного нотариата. Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Юридические науки. 2015. № 2. С. 59-65.
6. Мартинюк О. А. Об'єкт контролю за нотаріальною діяльністю: поняття та характерні риси. Науковий вісник публічного та приватного права. 2016. Вип. 2. С. 182-189.
7. Карнарук Н.В. Реформування законодавства України про нотаріат у новій редакції Закону України “Про нотаріат”. Актуальні проблеми державного управління. 2005. № 1. С. 178-183.
8. Карнаух Т.М. Нотаріат як інститут превентивного правосуддя в Україні. Актуальні проблеми цивільного права та процесу: матеріали міжнар.наук.конф., присвяченої пам'яті Ю.С. Червоного (Одеса, 16 грудня 2011 року). О.: Фенікс, 2011. С. 42-46.

References:

1. Pro notariat [Elektronnij resurs]: Zakon Ukrayini vid 02.09.1993 № 3425-XII – Rezhim dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>.
2. Chizhmar K.I. Garantiyi notarialnoyi diyalnosti: deyaki pitannya teorii ta praktiki. Naukovij visnik publichnogo ta privatnogo prava. 2017. Vip. 4. S. 61–65.

3. KonstituciyaUkrayini [Elektronnij resurs]: Zakon Ukrayini vid 28.06.1996 № 254k/96-VR // Verhovna Rada Ukrayini. - Rezhim dostupu: <http://zakon2.rada.gov.uaLaws/show/254k/96-vr>.
4. Dolinska M.S. Notarialnij proces: pidruchnik. Lviv: Lvivskij derzhavnij universitet vnutrishnih sprav, 2019. 652 s.
5. Kucherenko P.A. Pravozashitnaya funkciya sovremennogo notariata. Vestnik Rossijskogo universiteta druzhby narodov. Seriya: Yuridicheskie nauki. 2015. № 2. С. 59-65.
6. Martinyuk O. A. Ob'yekt kontrolyu za notarialnoyu diyalnistyu: ponyattya ta harakterni risi. Naukovij visnik publichnogo ta privatnogo prava. 2016. Vip. 2. S. 182-189.
7. Karnaruk N.V. Reformuvannya zakonodavstva Ukrayini pro notariat u novij redakcii Zakonu Ukrayini "Pro notariat". Aktualni problemi derzhavnogo upravlinnya. 2005. № 1. S. 178-183.
8. Karnauh T.M. Notariat yak institut preventivnogo pravosuddya v Ukrayini. Aktualni problemi civilnogo prava ta procesu: materialy mizhnar.nauk.konf., prisvyachenoyi pam'yati Yu.S. Chervonogo (Odesa, 16 grudnya 2011 roku). O.: Feniks, 2011. S. 42-46.

Citation: Valentin Mondriivsky (2022). NOTARIAL PROCESS IN THE UKRAINIAN LEGAL SYSTEM. New York. TK Meganom LLC. Innovative Solutions in Modern Science. 3(55). doi: 10.26886/2414-634X.3(55)2022.5

Copyright: Valentin Mondriivsky ©. 2022. This is an openaccess article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY). The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.